

صدایی از سودان، پژواکی در جهان

نگاهی به زندگی و آثار **لیلا ابوالعلا** نویسنده سودانی که برنده جایزه پن پینتر ۲۰۲۵ شده است

کارنامه

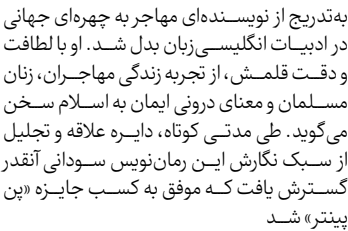
راضیه خوینبی

گروه کتاب

لیلا ابوالعلا (لیلی فؤاد ابوالعلا / Leila Aboulela)، نویسنده‌ای سودانی تبار و ساکن اسکاتلند، موفق به دریافت جایزه معتبر پن پینتر ۲۰۲۵ شده است؛ جایزه‌ای که به پاس روایت‌های صادقانه و عمیقش درباره آوارگی، ایمان و زندگی زنان مسلمان به او اهدا خواهد شد. این جایزه، یادگار نمایش‌نامه‌نویس فقید بریتانیایی، هارولد پینتر است و به نویسنده‌ای تعلق می‌گیرد که جهان را با نگاهی «بی‌چون‌وچرا و تزلزل‌ناپذیر» تیرماه معرفی شد و مراسم رسمی اهدای جایزه «پن پینتر» روز ۱۸ مهرماه (۱۰ اکتبر) در کتابخانه بریتانیا برگزار خواهد شد. در این رویداد، لیلا ابوالعلا که بیش از سه دهه از عمر خود را وقف روایت زندگی مهاجران، زنان مسلمان و پرسش‌های هویتی کرده، مسئولیت انتخاب و اعلام نام برنده جایزه ویژه «نویسنده شجاع» را بر عهده خواهد داشت؛ جایزه‌ای که به نویسندگانی تعلق می‌گیرد که با وجود تهدید و خطرات جانی، بدون سانسور به بیان حقایق تلخ می‌پردازند و آرمان هارولد پینتر؛ یعنی روشنگری از مسیر کلمه را احیا می‌کنند. این جایزه میان برگزیده اصلی و نویسنده شجاع، مشترکا تقسیم می‌شود. ابوالعلا پس از اعلام این خبر، طلی بیانی‌ها نوشت: «این انتخاب کاملاً غیرمنتظره و بسیار شگفت‌انگیز بود. برای کسی مثل من، به عنوان یک زن مهاجر سودانی تبار و مسلمان که از منظر مذهبی می‌نویسد و محدودیت‌های جوامع سکولار را بررسی می‌کند، این تجلیل بسیار مهم و دلگرم‌کننده است. این جایزه، افق معنوی آزادی بیان را وسعت و عمق می‌بخشد».

لیلا ابوالعلا مسرعت نویسنده‌گی‌اش را پس از مهاجرت به بریتانیا آغاز کرد. اولین رمان او با عنوان «مترجم» در سال ۱۹۹۹ منتشر شد و بلافاصله نگاه منتقدان و مخاطبان را در گوشه‌وکنار جهان به خود خیره کرد. از همان آغاز، نوشته‌هایش با استقبال گسترده‌ای روبه‌رو شد. خوانندگان و منتقدان، جذب ژبانی روایی ساده اما عمیق او شدند؛ زبانی که در دل خود دغدغه‌هایی اساسی چون هویت، نژاد، مهاجرت و معنویت همچنین زنان مسلمان را جای داده بود. «داستان‌های ابوالعلا، بی‌بها و بی‌ادعا، مرزها را درنوردیدند و به کتابخانه‌های خوانندگان در شش قاره راه یافتند. آثارش به ۱۵ زبان متعدّد، از جمله عربی، فرانسوی و فارسی ترجمه شده و در دل جوامع و فرهنگ‌های گوناگونی نشست است. ابوالعلا نه تنها قصه‌گوست، بلکه پلی است میان جهان‌هایی که در گاهی با هم غریبه‌اند؛ پلی که به راه‌هایش، ما را به دگر، ممدلی و گفت‌وگو نزدیک‌تر می‌کند.

این زن که برای نگارش یکی از آثارش از «منطق الطیر عطار نیشابوری» الهام گرفته،

نویسنده‌گی با زبان دیگر

اعطای جایزه پن پینتر ۲۰۲۵ به لیلا ابوالعلا برای دنیای ادبیات آفریقا برمی‌باشکوه است؛ چرا که به بررسی دقیق زندگی زنان مسلمان در فضای ادبی جهان می‌پردازد. کتاب‌های «روح رودخانه»، «کوی غزل‌ها» و «مترجم» او تحسین منتقدان ادبی جهان را به دنبال داشت. او عنوان نویسنده‌ای آفریقایی شده بود، جایزه‌ای که بعدها به تعریف داستان‌های آفریقایی قرن بیست‌ویکم منجر شد. در واقع مهم‌ترین جایزه نویسندگان آفریقایی به زبان انگلیسی **Caïne** است که سبب می‌شود نام آنها در دنیای نشر بر سر زبان‌ها بیفتد.

گرچه زبان مادری این نویسنده عربی است، اما از همان سال‌های اول تحصیل، زبان انگلیسی او آمیخت و به‌تدریج، به ابزار اصلی تفکر و نگارش او تبدیل شد. ابوالعلا خود گفته است که انگلیسی را بهتر از زبان مادری‌اش می‌فهمد و می‌نویسد. متولد قاهره بود ولی در خارطوم بزرگ شد و از سال ۱۹۹۰ زندگی در آبردین اسکاتلند را برگزید.

ابوالعلا در گفت‌وگویی با بوردرز/Borders، درباره بزرگ شدنش در سودان به عنوان دختر یک مادر مصری و یک پدر سودانی و تضادهای فرهنگی موجود میان آنها گفته: «فرهنگ‌های سودانی و مصری وجوه مشترک زیادی دارد. هر دو آفریقایی، عرب‌زبان و مسلمان هستند. من فرهنگ سودانی را از تعامل با خانواده پدری‌ام فر گرفتم. در ماه‌های تابستان به قاهره می‌رفتم و در آنجا فرهنگ مصری را از طریق خانواده مادری، رادیو، تلویزیون و سینما می‌آموختم. وصلت سودانی‌ها با مصری‌ها امری رایج است اما با این اوصاف، من شخصاً تضادهای زیادی را تجربه کردم. برای مثال، من با زبان عربی محاوره‌ای مصری، زبان مادری‌ام، بزرگ شدم. به همین دلیل اغلب در مدرسه و توسط خانواده پدرم مورد تمسخر قرار می‌گرفتم یا مردم در این فرهنگ ابزار تعجب می‌کردند. یکی از دوستان صمیمی‌ام با شرایط مشابه من، می‌توانست به راحتی بین دو لهجه صحبت کند و گویش خود را تغییر دهد. با این حال، من نمی‌توانستم و همین باعث می‌شد کمتر صحبت کنم. مشکلم زمانی حادث می‌شد که «حاساس» سودانی بودن را تغییر دهد. اما فکرام این را منعکس نمی‌کرد. در میان مصری‌ها، احساس غریبی داشتم، گویا خودم را یکی از آنها جا می‌زدم. فکر کنم این یکی از دلایلی بود که به سمت بیان احساساتم به زبان انگلیسی گرایش پیدا کردم؛ زبانی که به شکل دلپذیری عاری از بی‌وفایی و انتخاب میان زبان پدر و مادرم بود.» او درباره تحصیلاتش ادامه می‌دهد: «من تمام تحصیلاتم را به زبان انگلیسی گذراندم و تسلط من روی این زبان از عربی

احضار پرنده

Bird Summons
نویسنده: لیلا ابوالعلا
Leila Aboulela

ناشر: وایدنفلد و نیکلسون
صفحات: ۲۰۴
قیمت: ۹۶۹/۹ دلار

بیشتر است. همچنین می‌خواستم به عنوان یک زن عرب مسلمان و مهاجر با جمعه‌ای که برای زندگی انتخاب کردم به زبان خودشان صحبت کنم تا دغدغه‌ها و مسائل خودم را با این زبان جهانی منتقل کنم...»

آثار ابوالعلا

در ایران از این نویسنده دو اثر منتشر شده است: رمان «مترجم»، با ترجمه سما نیسی ۱۴۰۳ توسط انتشارات امیرکبیر در ۲۷۶ صفحه روانه بازار شد؛ و رمان «کوی غزل‌ها»، با ترجمه‌ای از مهدی غبرایی، در ۳۴۰ صفحه که به همت انتشارات نیلوفر در سال ۱۴۰۲ منتشر شده است. این آثار، درجه‌ای نو به تجربه زنانه، مهاجرت، معنویت و هویت در جهانی پرتلاطم گشوده‌اند. از دیگر آثار برجسته این نویسنده می‌توان به کتاب‌هایی چون «مناره»، «روح رودخانه»، «مهربانی دشمنان»، «احضار پرنده»، «تئرس من مسلمان هستم»، «خانه در جایی دیگر»، «چیزهایی که به شما خواهم گفت»، «اله‌ها و سربازان»، «من هیت‌کلیف هستم: داستان‌هایی الهام‌گرفته»، «چراغ‌های رنگی» و «شاعر و پژواک» اشاره کرد. رمان «مترجم» او روایت‌گر داستانی عاشقانه میان زن جوان سودانی بیوه ساکن بریتانیا با یک محقق اسکاتلندی متخصص در مطالعات عربی و اسلامی است، زنی که معشوق‌اش از او می‌خواهد به اسلام روی آورد تا بتواند با او ازدواج کند. ماجرای جذاب «مناره» هم به سرنوشت دختر سودانی پناهنده به بریتانیا باز می‌گردد که از زندگی سخت در تبعید می‌تواند با او ازدواج کند. ماجرای جذاب «مناره» که در آن بزرگ شده و رنج زیادی را متحمل شده است، او سپس تصمیم می‌گیرد مسلمان معتقد شود و در جست‌وجوی آرامش درونی، تعهد بینشتری به آموزه‌های اسلام نشان می‌دهد. لیلا ابوالعلا برای نگارش اثر برجسته‌اش «احضار پرنده» که برگرفته از منطق الطیر عطار نیشابوری است، موفق به دریافت جایزه معتبر ادبی اورنج

لیلا ابوالعلا

برای نگارش اثر برجسته‌اش «احضار

پرنده» که برگرفته از

منطق الطیر

عطار

نیشابوری

است، با نثری

واقع‌گرا و در

عین حال

مسحورکننده،

هویت‌های

دوگانه

مسلمانان

مهاجر را با

دقت و نگاهی

نقدانه بررسی

می‌کند.

رمان، آکنده

از اشارات

اسلامی

و اشعار

صوفیانه است

که تصویری

ناپ و ژرف از

آگاهی اسلامی

معاصر ارائه

می‌دهد

تصویر متفاوتی از زنان مسلمان

برش

ابوالعلا آشکارا طرفدار مکتب رئالیسم است و تمام آثار ادبی او در این چهارچوب طبقه‌بندی می‌شود. او در این خصوص می‌گوید: «من تمایلی به آزمایش نویسنده‌گی ندارم و معتقدم واقعیت‌ها و چالش‌ها ایجاب می‌کند که فقط هنگام توصیف آنها دقیق باشیم. به همین دلیل است که مکتب رئالیسم همیشه در رمان‌هایم غالب است.»

برخی از منتقدان بریتانیایی احساس می‌کنند ابوالعلا توانسته از طریق قهرمانان زن رمان‌هایش، تصویر متفاوتی از زنان مسلمان ارائه دهد. به همین دلیل زنان در شخصیت‌های ابوالعلا، به جای فرار از دین به آن پناه می‌برند و قدرت می‌یابند و این مضمونی رایج در آثار ادبی مدرن است. زنان در شخصیت‌های ابوالعلا قوی و خودساخته هستند و اجازه نمی‌دهند دیگران شخصیت آنها را شکل دهند. مایک فیلیپس، منتقد بریتانیایی، معتقد است ابوالعلا یکی از برجسته‌ترین نویسندگانی است که به خاطر نوع جدیدی از ادبیات روایی انگلیسی شناخته می‌شود؛ ادبیاتی که منجر به ظهور چندین سبک رمان توسط نویسندگان مسلمان شده است. داستان‌هایی که به بررسی کانون‌های درگیری بین فرهنگ‌های مختلف و زندگی رایج در آمریکا و اروپای غربی می‌پردازند: «این نویسندگان قصد ندارند توضیحی در مورد اسلام ارائه دهند و از لحنی که در بسیاری از نوشته‌های عامه‌پسند در مورد هویت و درگیری فرهنگ‌ها در بریتانیا استفاده می‌شود، اجتناب می‌کنند. آنها از درون کشورهای خود در مورد تجربیات خود از کودکی می‌نویسند و شبکه‌ای پیچیده از آداب و رسوم و سنت‌ها را به تصویر می‌کشند.» جمال محمد ابراهیم، نویسنده سودانی هم بر این باور است که ابوالعلا با استفاده از خلاقیت سودانی به موفقیت در نویسنده‌گی دست یافته است. روزنامه‌اماراتی «الاتحاد» نیز او را چنین توصیف کرد: «لیلا ابوالعلا پتانسیل روایی بالا و توانایی ساختن جهان‌هایی پر از زندگی را دارد. او همچنین در به تصویر کشیدن شخصیت‌های ضعیف، تحقیرشده و متناقض که درگیر شکمشک‌های درونی هستند، استعداد ویژه دارد.» سوزانا طربوش، نویسنده زن هم با انتشار مقاله‌ای نوشت: «ابوالعلا در بررسی احساسات شخصیت‌هایش در درگونی‌ها و تغییرات ناگهانی آنها در شرایط احساسی، عالی عمل کرده است. او ما را به قلمروهای پنهان درون خودمان می‌برد و بیگانگی بین افراد با فرهنگ‌های مختلف و حتی بین اعضای یک خانواده را به ما نشان می‌دهد. او این کار را به شیوه‌ای انجام می‌دهد که وضوح را با احساسات شاعرانه ترکیب می‌کند.»

لیلا ابوالعلا رخی می‌دهد، فراتر از یک بازنمایی شرق‌گرایانه است و می‌بینیم دهد، پرنده‌ای مهاجر است که از آفریقا به اروپای شمالی کوچ می‌کند و در شمال شرق اسکاتلند؛ جایی در نزدیکی اینورنس مشاهده می‌شود. در نهایت این پرنده نه برای غرب بیگانه است و نه برای مسلمانان و نویسنده با مهارت در روایت‌پردازی و زبان داستانی سنجیده‌اش، از طریق دهد، قصه‌هایی برای ایمان؛ شخصیت محوری رمانش که جوانی سووری است، روایت می‌کند. اما ابوالعلا پارافراتی می‌گذارد و از تکنیک روایی میزان‌ابیم (mise en abyme) بهره می‌برد؛ ساختاری که در آن، داستانی در دل داستانی دیگر روایت می‌شود. در احضار پرنده، نه تنها قصه سلملا، ایمان و مونی را می‌خوانیم، بلکه خود دهد نیز برای ایمان و باطنیج برای خوانندگان، داستان‌های دیگری نقل می‌کند. هر روایت در دل روایت دیگر نشسته و ساختاری چندلایه با پیوندی میان مذهب و سرزمین به وجود می‌آورد. در نگاه ابوالعلا، اسلام و اسکاتلند دو قطب جدا و ناسازگار نیستند، بلکه در تار و پود یکدیگر تنیده شده‌اند.

بریتانیایی بود که حج را به جا آورد. کوپولد تجربه این سفر را در کتابش «زیارت مکه» بازگو کرده است. این کتاب در سراسر رمان «احضار پرنده» به‌عنوان راهنما و الهام بخش برای هر سه زن مسلمان حضور دارد و آنچه را که در لحظات حساسی از زندگی‌شان نیاز دارند، پیش رویشان می‌گذارد. ابوالعلا از خلال شخصیت‌های زن مسلمان با نام‌های سلملا، ایمان و مونی با حساسیتی دقیق، به چالش‌های زنان مسلمان مهاجر در جوامع غربی می‌پردازد، بی‌آنکه گرفتار کلیشه‌سازی یا روایت‌های سطحی شود. او تصویری راستین، ملموس و انسانی از مسلمانان معاصر ترسیم می‌کند. همچنین برای روایت داستان‌های دیگر در دل کتابش از هدهده استفاده می‌کند. چرا که هدهده، این پرنده رازآلود، نه تنها در سنت اسلامی جایگاهی ویژه دارد و در قرآن به عنوان پیام‌رسان حضرت سلیمان (ع) از آن یاد شده، بلکه نقشی برجسته در منظومه منطق الطیر فریدالدین عطار نیشابوری ایفا می‌کند. خود عنوان این کتاب نیز اشاره‌ای مستقیم به آیه ۱۶ سوره نمل دارد. اما آنچه در رمان احضار پرنده

شده است. او در این اثر، با نثری واقع‌گرا و در عین حال مسحورکننده، هویت‌های دوگانه مسلمانان مهاجر را با دقت و نگاهی نقادانه بررسی می‌کند. رمان، آکنده از اشارات اسلامی و اشعار صوفیانه است که تصویری ناپ و ژرف از آگاهی اسلامی معاصر ارائه می‌دهد و با سفرهایی خیال‌انگیز، خواننده را به درکی عمیق از اسلام مدرن در بافت بریتانیایی می‌رساند. این رمان با دعوتی غیرمنتظره خواننده را به سفری معنوی می‌کشدند و او را از چهارچوب‌های همیشگی ذهنی‌اش خارج می‌کند. داستان در اسکاتلند اتفاق می‌افتد و شخصیت‌های اصلی آن سه زن مسلمان با اصالت‌های عرب و آفریقایی هستند که پیشینه فرهنگی و مذهبی کم و بیش مشابهی دارند، اما شخصیت‌های مستقل و ویژگی‌ها و دغدغه‌های منحصر به فرد خود را دارند. این روایت با سلملا آغاز می‌شود؛ فیژیوتوایی سنتی که می‌توانست در مصریک پزشک باشد. او به خانم «اولین کوپولد» Evelyn Cobbold، ۵۰ مایلی اینورنس بروند. اولین زینب کوپولد، یک زن مسلمان اسکاتلندی و اولین زن مسلمان

فقط داستان بود و شرکت در کارگاه‌های نویسنده‌گی خلق که واقعا مرا به حرکت واداشت.

من پاسخ خوبی به نوشته‌هایم و تشویقی برای شروع ارسال آثارم به ناشران بریتانیایی پیدا کردم.» ابوالعلا درباره لحظه‌ای که نامش را به‌عنوان برنده جایزه ادبی سالنبر ۲۰۱۸ در اسکاتلند اعلام کردند، می‌گوید: «این افتخار بزرگی بود. وقتی در ۲۶ سالگی به اسکاتلند آمدم یک پسر چهار ساله و نوزاد دختر، دو هفته‌ای و شوهری داشتم که روی سکوها نفی کار می‌کرد. دو سال بعد، شروع به نوشتن کردم؛ نوشته‌هایی که به اسکاتلند مرتبط هستند.

اولین داستان من توسط چپمن، یک مجله ادبی اسکاتلندی و «مترجم» اولین رمان من توسط یک ناشر اسکاتلندی منتشر شد. بنابراین از بسیاری جهات، برنده یک جایزه اسکاتلندی شدن حس خوبی دارد! من در حالی به مراسم اهدای جایزه در ادینبورگ رفتم که فقط می‌دانستم نام من در فهرست نهایی قرار گرفته و اصلاً فکر نمی‌کردم برنده شده باشم.»

